

ITSARGIAU MOKYKIME

(Dėl vienos vertimų kritikos)

Mūsų spaudoje retai nagrinėjami vertimai. Daugiausia pasitenkinama anotacinių pobūdžio recenzijomis, kurių pabangoje kartais prasitariama vienu kitu pigiu sakiniu ir apie vertimo kalbą. Tačiau to jau nebepakanka. Dėl to daug ką gali džiuginti "Pergalės" žurnalo noras duoti apie kai kuriuos mūsų vertimus platesnius apžvalginius straipsnius.

Deja, V.Jocaičio str. apie Gogolio vertimus ("Pastabos dėl Gogolio raštų vertimo", "Pergalė", 1956, Nr.2) apvils ir reiklesnį skaitytoją, ir vertimų baro darbininką. Parašytas pompastišku, raizgiu stiliumi, pradžioje dėsto visiems žinomas aksiomas. Tų aksiomų tarpe teisingai pabržiama: "Didelė yda yra pažodinis vertimas, nes jis dažnai reiškia vienos kalbos prievertavimą kitos kalbos naudai." Visa bėda, kad, nagrinėdamas konkrečią medžiagą, str. autorius ir pats daug kur tempte tempia į pažodiškumą ir "prievartauja" kai kuriuos dorai sumegztus sakinius. Favyzdžiui, ilgokai kalba apie "Gegužės nakties" vieno skyrelių pradžia, kaip "nuostabaus didžiai poetiško Gogolio peizažo pavyzdi". Originalo pirmas sakinas tokis: "Znajete li vy ukrinskuju nočj?"; išversta: "Ar žinote jūs, kas yra Ukrainos naktis?"; straipsnio autorius dėl šio vertimo išpliekia višą tiradą: "Turime aiškų gogoliškos frazės gramatikos sugriovimą: iš vieno, lengvai ritmiškai plaukiančio sakinio padaryti du sudurtiniai sakiniai; frazė lažta pusiau, ją skanduoti sunku, žodžiu, čia ne tik sugriauta gramatinė forma, bet ir poetiškas frazės turinys, visas poetiško jausmo virpėjimas. Lietuviškas frazės variantas jau yra gryna pro-

- 2 -

za." Pirmiausia, atkreiptinas dėmesys į neatidū citavimą: str. autorius cituoja: "Ar jūs žinote, kas yra Ukrainos naktis" - naujausiam vertime yra: "ar žinote jūs..." Šioje vietoje ne vis vien, kokia žodžių tvarka. O dėl gramatikos dalyku, kurie, atrodo, yra mėgstamiausias autorius arkliukas ir juo, nė nepasižabojęs, labai drąsiai kabaldoja, tai ir besimokantis sintaksės pipiras pasakys, kad čia turime ne du sudurtinius sakinius, bet vieną. Negeriesni ir stilistiniai išvedžiojimai. Kas vadinama frazės laužymu, atseit, jos išplėtimu, anaipol nepeiktinas reiškinys. Frazę išplėsti ar ją sutraukti - nelygu reikalas - kūrybiškai verčiant visada galima. Šioje vietoje geresnio kelio nei išversta ir nebuvę. Vertintojo siūlomas vertimas: "ar jūs pažistate Ukrainos naktį" - yra gryno pažodiškumo pavyzdys, jo paties žodžiai tarant, "gryna proza". "Ar žinote jūs, kas yra Ukrainos naktis?" - sakinių sandara paremta geru pažinimu mūsų kalbos dėsniių, lietuviška, liaudiška, turi pakilesnio tono ir poetiškai "virpa" geriau negu siūlomas pažodinis stagoras. Keista, kad vertintojas nesugebėjo pajusti vienes iš gražiausiai skambančių "vakarų vienasėdyje prie Dikankos" vertimo vietų (šia turiu galvoje visą pastraipą, I, 145-146 psl.)!

Kitas pavyzdys. Originalas: "...kotoryj i dušoju rad by byl eto sdelatj prezde, jesli by ne zlaja mačechा, vyučivšajasia deržatj jevò v ukach tak že lovko, kak on vozži svojei staroj kobyly"; išversta: "... jis mielu noru būtų tai padaręs, jei ne piktoji pamotė, kuri mokėjo jį laikyti rankose taip pat gerai, kaip jis vadelémis savo se nają kumelę". Str. autorius samprotauja: "...visą baigia-

- 5 -

mąjį sakinių posmą, pagrindinį, sprendžiamą jo akcentą vertėjas visiškai suvélė: autorius sako, kad Chivria taip mikliai valdžiusi Solopijų, kaip jis savo senos kumelės vadeles, o vertėjas pakreipė taip, kad ji valdžiusi Solopijų taip gerai (?), kaip jis vadelémis savo senąjį kumele. Išėjo kažkas atvirkščiai: laikyti rankose vadeles ir jomis manipuliuoti tikrai yra lengva, tačiau laikyti rankose kumelę negalima; o lenkti seną kumelę vadelémis taip pat anaiptol nėra lengva: ji paprastai būna rambi ir vadelių raginimo nelabai klauso. Žodžiu, visas Gogolio sumanymas vaizdingai pasakyti apie Solopijaus Čereviko ir jo žmonos santykius vertime nuėje niekais." Ši ilgoka ištrauka iškinamai rodo, kad, turint ir gerų norų, galima lengvai nusikalbėti. Tik kodėl tokie luoši samprotavimai praleidžiami rimtame žurnale? Str. autorius ir čia moko pažodiškumo: siūlo "rankose laikyti mikliai" (lovko), bet kur girdėta "mikliai laikyti"? Vertėjo pasakyta žmoniškai: "gerai laikė", - taip yra verčiama ir kituose mūsų geresniuose vertimuose. Vertime gerai atskleistas ir paskutinės sakinių dalies turinys; aišku, kad čia "laikyti" pavartota "valdyti" reikšme, o su šiuo žodžiu susietas ir vadelémis "laikymas" (valdymas); lietuviškai niekas nesakys "senos kumelės vadelės", kaip vertėjas siūle; lygiai naivu galvoti, kad ir originalas vien tik apie "senos kumelės vadelių" laikymą tekalba. Smarkokai puldamas šią vietą, V.Jocaitis aiškiasi šauna pro šali.

Be reikalo neišsitenkamas ir sakinių: "Taip išsirengęs savo vežime leidosi plačiomis gatvėmis" (Takim obrazem odevšis...) - esq., "Gogolio tokiu būdu apsirengęs (o ne taip išsirengęs) reiškia, kad čičikovas labai rūpestingai

- 4 -

rengési net dvi valandas, ir kaip tas apsirengimas vyko, ir ką jis apsirengė..... - viskę ironiškai pasako šie du žodžiai, kurie apvainikuoja visą poetiškai pašaipingą ironiją, taip gražiai sukauptą Čičikovo charakteristikos vaizde". Straipsnio autorui, matyt, ne visai aiški žodžio "išsirengės" reikšmė, o taip pat nejuntama, kad kaip tik šiame žodyje, o ne vien prieš jį einančiame prieveiksmyje koncentruojama visa posakio prasmė.

Pagaliau dar vienas didžiai "baisus" dalykas - pridėtas vienas žodis sakinyje (kitur plakama už žodžių ar žodelių išleidimus). Vertimas: "...Čičikovas turėjo užsimerkti, nes žvakių, lempų ir ponų suknelių žavėjimas buvo tiesiog (vertėjo pridėtas žodis!) baisus". Str. autorius irodinėja, kad šis žodis suteikiąs frazei "tikimybės pobūdį ir "skaitytojas verčiamas patikėti, kad Čičikovui pas gubernatorių tikrai pasidarė baisu nuo daugybės šviesų žėrėjimo". Ir čia tas pats nepavydėtinai "gilus" kalbos faktų komentavimas. Iš tikrųjų čia svarbu ne minima "tikimybė", bet ar buvo reikalo sakinyje idėti naujų elementų, antra, kiek iš viso vertime praktikuojamas šiaip jau tas slidokas kelias. To straipsnyje neparedoma. Šiuo atveju naujo žodžio įterpimas, man rodos, pateisinamas sakinio ritmikos sumetimais.

Kai kur per lengvai susidorojama. Kritikuojama sakiniu "Ete čto za nevidalj?" vertimas ("Kas čia per naujovę?"); maždaug pusę puslapio prirašęs įvairių šalutinių dalyku, kritikas nepasiūlo tikrai geresnio pakaito. Ir kritikas, ir skaitytojas turi žinoti, kad čia, kaip ir kitose sunkesnėse Gogolio raštų vietose, lengvų "plunksnos brūkštėlėjimų" nebūta.

- 5 -

Straipsnio autoriaus samprotavimai, ypač jų linkmė, prityrusių vertėjų neklaidins, bet jie, labai autoritetingu tonu dėstomi, gali klaidinti jaunesniuosius, mažiau prityrusius vertėjus. Gera dalis teigimų nepadeda nustatyti ir teisingą Gogolio raštų vertimų lygi. O parodyti tą lygi reikia. Reikia rimto Gogolio vertimų nagrinėjimo, kuriame visų mūsų labui būtų atskleisti neabejotini laimėjimai, iškelti diskutuotini dalykai ar tolimesnėje vertimų praktikoje vengtinės ydos.